

עשר דבר אשר גזרו תלמידי שמאי והלל ובשולי נכרי' וגבינה שלהן ושמעון לולי שהיא גזרה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה ולא פשט איסורן ברוב ישראל ועמדו בית דין של אחריהם והתירוהו ואחרים רבים כיוצא באלו שכל אלו גזרות ומנהגים הנהיגו חכמי ישראל ובית דין הגדול את ישראל:

ויש מי שגדר ותקן אפילו חכם אחד להרחיק מאיסורי תורה ופשט איסורו בכל ישראל כגון כחל שאמרו רב בקעה מצא וגדר בה גדר:

ויש מנהג נהגו ברוב מקומות הנהיגם גדולי הדור ועם כל זה יש מקום שהנהיג בו גדול המקום התר והעמידו על דינו ואותו המנהג אסור בכל המקומות ובאותו המקום מותר לאנשי המקום כבשר עוף בחלב שנהגו איסור בכל המקומות ובמקומו של רבי יוסי תגלילי העמידו אותו על דינו והיו אוכלין אותו לפי שאין לו חלב אם:

ויש מנהג שנהגו מעצמן שלא בחקנת חכמים לגדר ולהתקדש במותר להם ואסור לעבור עליו כגופי תורה כשומני של גיד שאמרו שמנו של גיד מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור ובנות ישראל הן התמירו על עצמן שאפילו ראות טפת דם כחודל יושבות עליה שבעה נקיים:

ויש שנהגו בו מעצמן במקצת מקומות ולא במקצת ובמקום שנהגו בו איסור לנהוג בו היתר אפילו מבני המקום שנהגו בו היתר והיא ששנינו מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין וכן בתשעה באב וכן מקום שנהגו להדליק בלילי יום הכפורים מדליקין מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין וכל אלו אפילו נשאל אין מתירין לו:

ויש מי שנהגו איסור בדבר והוא אסור בו ג"כ אע"פ שגל ממקום למקום דגרסי בירוש' בפרק מקום שנהגו חכמי טבריה גרוסי צפורי ישישי עכו שלא לעשות מלאכה בתולד של מעד ואיבעיא להו התם גלו ממקום אותו ושאלון לרבי אליה אבותינו נהגו שלא להפריש בים הגדול מה אנו א"ל מכיון שנהגו בהם

תשובה איברא לעולם כותבין אפילו הצדים מעצמן ואפי' עשרה ביחד דכל שאין בו אחריות אפילו מאה כחד דאין בכלן אלא דאיה שנותן לו אותו שדה ואין לחוש שמא חזר מקבל המתנה ומכרו או נתנו לבעלים הראשוני' ותחזיר להן המתנה שאפילו עשה כן לא עשה ולא כלום דהא קיימא לן כמאן דאמר שאם תחזיר את השטר לא חזרה מתנתו עד שיכתוב וימסור דאין אותיות נקנות במסירה וכדאיתא התם בפרק גט פשוט הילכך אם חזרו הבעלים הראשונים ולקחה ממקבל מתנה זה איבעי ל' למכתב עליה שטר זביני ואם לא עבד הכי איהו הוא דאפסיד אנפשיה וכדאמר בס"ק דמציעא אמר שמואל המוצא שטר הקנאה בשוק יחזירנו לבעלים או משום שמא כתב ללוות ולא לזה הא שעבד נפשיה ואי משום פרעון לפרעון לא חיישינן אמר רב עמרם אף אנן נמי תנינא כל מעשה ב"ד הרי זה יחזיר כל לאתרי' מאי לאו לאתרי' שטרי הקנאה אמר רבי זירא לא בשטרי תלוטאתא ואדרכתא דלאו בני פרעון נינהו וכו' עד אמר רבא התם היינו טעמא דאמרינן אם איתא דפרעיה איהו דאפסי' אנפשי' דבעידנא דפרעיה איבעי ליה לאקרועיה שטרא אי נמי למכתב שטרא אחרינא עליה דמדינא ארעא לא בעינא למיהדר ומשום ועשית הישר והטוב הוא דאמור רבנן דתהדר הלכך מרישא תא דקא זבין ליה ואיבעי ליה למכתב שטר זביני גביה הלכך כל שבא ואמר לעדים לכתוב שטר מתנה אחר מזמן ראשון כותבין ואין חוששין לכולם:

רסח) שאלת מנהג באיזה ענין ראוי לדיסמך עליו:

תשובה לא תודעתני על איזה מנהג אתה שואל אם על מנהגי איסור והתר או על מנהגי דיני ממונות או על שניהם על כן אצטרך להרחיב עמך בזה דע כי דרכי המנהג באיסור והתר רבים יש מנהג פשוט בכל ישראל ואסור לעבוד עליה בכל מקום כשל תורה ואי אפשר לישאל עליה כמו שאי אפשר לישאל על אסורין של תורה והרי הגדרים התקנו שגדרו ותקנו בבתי דינין של ישראל לעשות סייג תקנו כגון תקנות גזרות שגזר דניאל וחבריו ושמנה

אבותיכם באיסור אל תשנו ממנהג אבותיכם
 נ"ע ומ"מ בכיוצא בזה אם איסור בדבר נשאלין
 לחכם ומתירין להם כדרך שאדם נשאל על
 נדרו לחכם ומתיר לו וכמו שאמרנו שם בירי'
 ואין אדם נשאל על נדרו והשיבו תמן מי
 שנדר נשאל ברם הכא אבותינו נדרו והקשו
 כל שכן יהו מתירין ואמר רבי חגיגא לא מן
 הדא אלא מן הדא דרבי אליה תלמידיה דרבי
 יודה תהו ורבי יודה אמר אסור לפרוש בים
 הגדול וכן מי שידע בדבר שהוא מותר והוא
 נהג בו אסור לגדור עצמו בדבר אסור לו לעבור
 עליו ואם נשאל אם הוא מותר לנהוג בו החר
 אין מתירין לו אלא אם כן נשאל לחכם ומתירי'
 לו הנדר וכמו שאמרו דברים המותרין ואחרים
 נהגו בו איסור נשאל ואין מתירין לו:

ויש מנהגין נהגו בהן הנשים מעצמן ואסורות
 לעבור עליו ובלבד אם נהגו בו על צד
 הראוי וגרסי' בירושלמי בפרק מקום שנהגו
 כל הדברים תלו אותן במנהג נשין דנהגן דלא
 למעבדא עובדא במפקי שבחא אינו מנהג עד
 דיפני סדר מנהגי בתנינא ובחמי סתא אינו מנהג
 עד דתתפני תעניתא מנהג בערביתא אינו מנהג
 ממנחתא ולעיל מנהג אמר רבי זעירא נשיא
 דנהגן דלא למשתיא חמרא מן דאב עליל מנהג
 שבו פסקה אבן שתיה מה טעם כי השתות
 תרסון אמר רבי תנינא כל הדברים מנהג עין
 דשטין הוו במגדל צבעיא אתון ושאלון לרבי
 חנינא חברן דרבנין מהו מעבד בהו עובדא
 אמר לון מבין שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל
 תשנו ממנהג אבותיכם נוחי נפש:

ויש דברים נהגו במקצת המקומות לשבח כגון
 קריאת ההלל בראשי חדישים ובחולו של
 מועד בפסח מקום שנהגו נהגו מקום שלא נהגו
 לא נהגו והיינו דרב דסבר לאפסוקינהו כיון דחזא
 דמלוגי דלוגי אמר ש"מ מנהגא הוא ומנהג
 אבותיהם בידיהם:

ויש מנהג לענין רמז בו הנהגו הנביאים
 בערבה ביום שביעי של חג כדאמר חביט
 חביט ולא בריך שמע מינה מנהג נביאים
 וכל אלו אסור לעבור עליהם והמנהג בעניני
 דיני הממונות כל מנהג שהנהיגו ביניהם בני
 המדינה בהסכמת גדוליהם היא הסכמה ודין

עליה כשל תורה וכדגרסינן ורשאין בני העיר
 לעשות קוסה תמחור ותמחורי קוסה ולהציע על
 קיצחן:

אבל אם נהגו ביניהן קצת בני המדינה אינו
 מנהג ואפילו התנו ביניהן יושר צריכין
 קנין ושאר דרכי הקניות כשאר תנאין דעלמא.
 אבל אם התנו ביניהן בעלי אומניות כל בעלי
 אותה אומנות בענייני אומנותם תנאם ומנהגם
 תנאי ובלבד שאם יש שם תלמיד חכם שיתנו
 בפניו:

ואם אין שם תנאם ומנהגם מנהג ודין בו
 ביניהם כדין תורה דכיון דהתנו ונהגו בו
 כל בעלי אותה אומנות הרי הן כבני ציר אחת
 והיינו דגרסינן בפרקא קמא דבבא בתרא הנהו
 סבחי דאתנו בהדי הודי לכל דעביד ביומא
 דלאו ידיה ליקרעיה למשכיה אול חד ועביד
 ביומא דלאו דיליה אתא לקמיה דרבא חייבינהו
 אייתיבית בר ימר בר שלמי' לרבא ולהציע על
 קצחן ולא אהדר להו ולא מדי. א"ר פפא שפי'
 עבר דלא אהדר ליה חני מילי היכא דליכא
 אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו
 כל כמיניהו דמתנו ועלה גרסי' בתוספתא רשאין
 בני העיר לומר כל מי שיראה אצל פלוני יתא
 נותן כך וכך וכל מי שיראה אצל מלכ' יתא
 נותן כך וכך: רשאין לעשות קיצחן ורשאין
 הצמרין והצבעין לומר כל מקח שיביא לעיר
 יתא כלנו שותפין בו. רשאין הנחתומין לעשות
 רגיעה ביניהן. רשאין החמרין לומר כל מי
 שתמות חמורו נעמיד לו חמור אחרת מזה
 בבוסיא אין צריכין להעמיד לו חמור אחר דלא
 בבוסיא צריכין להעמיד לו אם אמר תנו לי
 ואני לוקח לעצמי אין שומעין לו אלא לוקחין
 ונותנין לו. רשאין הספנין לומר כל מי שתאבד
 ספינתו נעמיד לו ספינה אחרת אבדה בסוסיא
 אין צריכין להעמיד לו דלא בסוסיא צריכין
 להעמיד לו ואם פירש לו מקום שאין בני אדם
 פורשין אין צריכין להעמיד לו:

ויש שהנהיגו הגאונים ד"ל ועליהם סומכין כל
 ישראל ודין בהם כדין תורה במטלטלי
 דיתמי וכיוצא בזה:

עוד יש מנהגין שהוא נותן ואף על פי שלא
 חסכמו עליו לא בית דין הגדול ולא אפי'